

Ýaradylyş mifologiýalaryna baglanyşyklylykda gadymy türki mifologiýasy

Category: Kitapcy, Mistika we fantastika, Sözler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Ýaradylyş mifologiýalaryna baglanyşyklylykda gadymy türk mifologiýasy
YARADILIŞ MİTOLOJİLERİ BAĞLAMINDA TÜRK MİTOLOJİSİ

Günümüzde mitoloji dediğimizde hemen hemen hepimizin aklına “Yunan Mitolojisi” gelir. Bu anlayış hem tarihi anlamda hem de coğrafi anlamda hatalıdır. Aslında bir Akdeniz ve çevresi mitoloji topluluğu vardı, onu Yunanistan ve Roma mitolojisi olarak algılamamızın sebebi bu mitoloji hikayelerini Yunan ve Roma uyruklu yazarların Yunanca ve Latince olarak kaleme almasıdır. Aslında bu hikayelerin çıkış yerleri Yunanistan veya Roma değildir. Aksine Anadolu’dur, Mezopotamya’dır, Girit’tir ve Fenike’dır Mısır’dır. Bütün bu hikayelerin tamamının doğduğu yer Doğu olmasına rağmen, bu hikayeler bütün insanoğlunun ortak hikayesi olmuştur.

Günümüz fizik ve astronomi bilimi evrenin sıfır hacme sahip bir noktasının bilinmeyen bir sebepten dolayı patlaması sonucu ortaya çıktığını savunmaktadır. Lakin bu fikir patlamadan önce ne vardı? Ya da patlamayı ne tetikledi? Sorusuna cevap verememektedir. Belki de bu cevabı hiç öğrenemeyeceğiz. Lakin elde ki verilerde yani mitolojik hikayelerden yola çıkarsak, ki bu hikayelerin gerçeği ne kadar yansıttığı tartışılır, patlama veya yaratılış hakkında geçmiş atalarımızın ne düşündüğü hakkında bir fikir beyan edebiliriz. Modern bilime göre, ‘önce’yi yaratan şeyin hem maddeyi hem de zamanı yaratmış olması olasıdır.

Yaratılış konusunda yukarıda da bahsettiğimiz üzere birçok dini metin ve yine yukarıda bahsettiğimiz bölgelerin kendi toplumları tarafından oluşturulan veya dilden dile aktarılan bazen de yazılı olarak ele geçirilen efsaneler mevcuttur.

Lakin Türk Yaratılış mitleri veya efsaneleri maalesef onlar kadar ilgi görmemekle birlikte bu efsaneler üzerine yapılan çalışmalarda çok azdır. Ya da toplum tarafından diğerleri kadar bilinmemektedir.

Orta Asya Yaratılış Efsaneleri

Orta Asya'da yaşayan Türk toplulukları arasında dünya ve insanın yaratılışı hakkında birçok efsane saptanmıştır. Bu efsaneler yakın çağlarda derlendikleri için İslamlık, Hristiyanlık, Budizm, Maniheizm gibi dinlerden etkiler taşımaktadırlar. Ancak bunlar genel yapısıyla erken dönem Türk mitolojisinin izlerinin görüldüğü önemli ürünlerdir. Bu yaratılış efsanelerinde İran mitolojisi ile Mani dininin etkisinin olduğu görülmektedir.[1]

İkili düşünce ilkesi İran mitolojisinin en önemli özelliğidir. İran mitolojisinde Hürmüz, iyilik ilahıdır ve gökte oturur; Ehrimen ise yeraltında karanlıkların ilahıdır. Aynı durum Altay Türkleri'nin yaratılış destanlarında da vardır. Altay yaratılış destanlarında da Tanrı Kuday gökte oturur, Şeytan Erlik ise yer altında. Ama Erlik, Tanrı değildir; yalnızca güçlü bir körmös'tür (şeytan). Türk Tanrı düşüncesi, İran mitolojisindeki ikili ilah sistemini tek ilahlı sisteme çevirmiştir.[2]

İran mitolojisinde Hürmüz, birçok yaratık yaratır ve Ehrimen de bunların bir bölümünü kendisine vermesini ister; ama olumsuz yanıt alır. Aynı durum Altay yaratılış efsanesinde de söz konusudur. Tanrı Ülgen de birçok yaratık yaratır ve Erlik bunların bir kısmını kendine ister ama Tanrı bunu reddeder. Ayrıca Altay efsanesinde görülen ikili evren düzel algısı İran düalizmini çağrışırsa da, İran mitolojisinde evren yaratıldıktan sonra insan yaratılmıştır. Halbuki Altay efsanesinde insan evrenin yaratılışından da önce vardı düşüncesi hakimdir.[3]

Altay yaratılış destanlarında, her şeye gücü yeten ve günümüzdeki Tanrı inancının aynısı olan bir inanış yoktur. Altay yaratılış destanlarında Tanrı'ya yaratma eyleminde kimi

varlıklar yardım eder.[4] Bu yüzden bu efsanelerde her şeye gücü yeten bir Tanrı imajı yerine, yaratma eyleminde çeşitli varlık ve nesnelere başvuran bir ilah portresi çizilmiştir. İlk olarak inceleyeceğimiz yaratılış efsanesi evrenin yaratılışını, iyilik ve kötülüğün kaynaklarını, evrendeki düzeni konu edinen bir efsanedir. XIX. yüzyılda Prof. W.Radloff tarafından Altay Türkleri arasında derlenmiştir.

Altay Yaratılış Efsanesi

Buraya kadar Altay yaratılış efsanelerinden biraz bahsettik. Lakin efsanenin metinlerine yani “Yeriding Pütkeni” efsanesine girmeden Altay yaratılış efsanesi hakkında yorum yapmak pek doğru olmayacaktır.

Altay yaratılış mitlerine göre Ülgen ve Erlik “başlangıçta” zaten vardı. Ak Ana’nın “yarat” emrinden sonra Ülgen evrenin tabakalarını oluşturmaya başladı. Ak Ana birazdan metinde de göreceğimiz gibi yaratılışa ilham veren hakim güç olmakla beraber bu görevinin ardından aradan çekilir ve hatırlanmaz.[5] Bahsi geçen “Yeriding Pütkeni” metni aşağıdaki gibidir:

“Her şeyden önce su vardı. Yer, ay, gök, güneş yoktu. Tanrı (Kuday) ile Kişi vardı. İkisi su üzerinde uçuyorlardı. Kişi, yel çıkarıp suyu dalgalandırdı; Tanrı’nın yüzüne su sıçrattı. Bunu yapınca da kendisinin Tanrı’dan güçlü olduğunu sandı; suya düşüp dibe battı. Boğulmak üzereydi. “Bana yardım et!” diye bağıırıp Tanrı’dan yardım istedi.

Tanrı “Yukarı çık!” dedi, o da sudan çıkıverdi. Sonra Tanrı, “Sağlam bir taş olsun!” dedi. Suyun dibinden bir taş yükseldi. Tanrı ile Kişi, taşın üzerine oturdular. Tanrı, Kişi’ye “Suya dal, suyun dibinden toprak çıkar!” diye buyruk verdi. Kişi, Tanrı’nın buyruğunu yerine getirdi. Suyun dibinden çıkardığı toprağı Tanrı’ya götürdü.

Tanrı, Kişi’nin getirdiğı toprağı suyun üzerine serperken “Yer olsun!” diye buyurdu. Buyruk yerine geldi, yeryüzü yaratıldı. Tanrı, yine Kişi’ye “Suya dal, suyun dibindeki topraktan çıkar!” diye buyruk verdi. Kişi, suya daldığında, bu kez

kendim için de toprak alayım diye düşündü. İki avucuna da toprak doldurdu; bir avucundakini Tanrı'dan gizlemek için ağzına attı. Dileği, Tanrı'dan gizli kendine göre bir yer yaratmaktı. Avucundaki toprağı getirip Tanrı'ya uzattı. Tanrı, toprağı suyun üzerine serpip genişlemesini buyurdu. O'nun suya serptiğı toprak gibi, Kişi'nin ağzındaki toprak da büyüüp genişlemeğe başladı. Kişi korktu; soluğı kesildi, öleyazdı. Kaçmağa başladı. Ancak, nereye kaçsa yanı başında Tanrı'yı buluyordu.

Tanrı, Kişi'ye "Ağzındaki toprağı ne için sakladın" dedi. Kişi, "Kendime yer yaratmak için saklamıştım" diye yanıt verdi. Tanrı da, "Öyleyse at ağzından ve kurtul" dedi. Kişi'nin ağzındaki toprak yere dökülürken küçük tepeler oluştu. Tanrı, "Artık sen günahlı oldun" dedi, "Bana karşı geldin. Kötülük düşündün. Bundan sonra sana uyanlar, senin gibi kötülük düşünenler senin gibi kötü kişi olacak; bana uyanlar ise iyi ve pak kişiler olacak, güneş ve aydınlık yüzü göreceksin. Ben, gerçek Kurbustan adını almışımdır; bundan sonra senin adın da Erlik olsun." [6]

Bu mitolojik hikayede görüldüğü gibi Ülgen ve Erlik arasında grift bir ilişki mevcuttur. Aynı ilişki Ülgen ile Ak Ana arasında da bulunmaktadır. Lakin bu ilişki sonucunda yer, dağlar ve tepeler yaratılmıştır. [7] Efsanenin devamında ise, artık insanların aratılışı konu edilir. Ülgen ile Erlik arasındaki ilk kavga, yaratılacaklar üzerine kurulacak hakimiyet kavgasıdır. [8] İnsanların yaratılması konusuna gelecek olursak. Metne göre:

"Dalsız budaksız bir ağaç yeşerdi. Tanrı, bu dalsız budaksız ağaçtan hoşlanmadı. "Dalları, yaprakları olmayan ağaca bakmak güzel değil. Bu ağacın dokuz dalı olsun!" dedi. Dalsız budaksız ağaç birden dokuz dallı oldu. Tanrı, "Dokuz dalın her birinin kökünden, birerden dokuz kişi türesin; bunlar dokuz ulus olsun!" dedi.

Erlik, bunlar olurken büyük bir gürültü duydu. Tanrı'ya gürültünün nedenini sordu. Tanrı, "Ben bir kağanım, sen de kendince bir kağansın. İşittiğin gürültüyü yapanlar benim ulusumdur!" dedi. Erlik, bu ulusu kendisine verilmesini

istedi. Tanrı, “Olmaz!” dedi; “Sen git kendi işine bak!”. Erlik hele bir gidip şu insanları göreyim diyerek kalabalığın yanına vardı. Orada insanlardan başka yaban hayvanları, kuşlar ve daha nice yaratıklar vardı. Erlik, Tanrı bunları nasıl yarattı acaba, bunlar ne yer, ne içerler dedi.

Erlik baktı ki, insanlar ağacın yalnızca bir yanındaki yemişleri yiyorlar, diğerlerine ellerini sürmüyorlar. İnsanlara bunun nedenini sordu. İnsanlar, şu yanıtı verdiler: “Tanrı bize şu yandaki dört dalın yemişini yemeği yasakladı. Biz yalnızca Tanrı’nın izin verdiği, yemişlerden yiyoruz. Bu yanıt, Erlik’i sevindirdi. Erlik Körmös, insanlardan Törüney denilen erkeğe yaklaştı. Ona “Tanrı size yalan söylemiş. Asıl, yasakladığı yemişlerden yemeniz gerekir. Onlar daha tatlıdır. Bir deneyin; göreceksiniz” dedi.”[9]

Erlik’in bu merakı insanlarla Tanrı’nın ilk defa karşı karşıya gelmesine yani “ilk günah”ın işlenmesine sebep olmuştur. Efsanenin bu kısmı diğer toplumların efsanelerindeki “Adem’in cennetten kovulması” hikayesini ve dolayısı ile Erlik ile insanların imtihan sahnesi olarak karşımıza çıkar.[10] Ve efsanede adı geçen Törüney (Adem)[11] ile insanların Erlik yani Şeytan/kötülük ile olan ebedi mücadelesi başlar.

Türklerin evrenin ve insanın yaratılışı hakkında fikirler içeren Altay destanları arasında yer alan bu destanı inceledikten sonra söylemek gerekir ki diğer Türk destanları Türklerin belli dönemlerde ki kahramanlık hikayeleri ile Türk milletinin “türemesi” hakkında fikirler içeren destanlardır.[12]

Türklere göre kainatı yaratan tek bir kuvvet vardır. Lakin yardımcıları da vardır. Kainat sudan ve topraktan yaratılmıştır. İnsanlar bir ana ve babadan değil, dokuz ayrı daldan türemiştir. Buda dokuz ayrı kavim manasına gelebilir. Şeytan yani Erlik büyük güçlere malik olmakla beraber esas itibarı ile insandır. Ve tanrı Karahan ile yani Ülgen ile asla denk değildir.[13]

Altay dağlarında söylenen yaratılış ve türeyiş destanları, değil yalnız Türklerin; bütün Orta Asya ile Sibirya’nın bile, en gelişmiş ve üzerinde ilgi ile durulan mitoloji

verileridir.[14] En eski Türklerin ne düşündüklerini bilmiyoruz. Fakat sonradan, Orta Asya'dan toplanan bütün yaratılış destanlarına göre, yeryüzü başlangıçta, büyük bir okyanus ile kaplı idi. Bir Altay efsanesi, bunun için şöyle diyordu:

“Yerin yer olduğunda, sular yeri sarardı,
Ne gök, ne ay, ne güneş, ne de bir dünya vardı.
Tanrı uçar dururdu, insan oğluysa tekti,
O'da uçar, uçardı, sanki Tanrıyla eşti.
Uçar, hep uçarlardı, yer yoktu konmazlardı,
Tanrı idiler çünkü, ondan yorulmazlardı.
Yoktu Tanrının hiçbir, başında düşüncesi,
İnsan oğlunun ise, durmadı hiç hilesi.”

Altay Türklerinin bu efsanede adı geçen Tanrıları “Bay-Ülgen”, yaratıcı bir Tanrı idi.[15] Kendisi yerle gök arasında, yüce Tanrının bir elçisi olarak bulunuyordu. Bu sebeple dünyayı yaratmadan önce, Büyük Tanrının kutsal bir ilhamı, “Bay-Ülgen”in bütün varlığını sarmıştı. Çünkü o, dünyayı yaratmak için, Tanrı tarafından yeryüzüne gönderilmişti. Bu durumu, başka bir Altay yaratılış efsanesi, daha güzel anlatıyordu:

*“Dünya bir deniz idi, ne gök vardı, ne bir yer,
Uçsuz bucaksız, sonsuz, sular içreydi her yer.*

Tanrı Ülgen uçuyor, yoktu bir yer konacak,
Uçuyor, arıyordu, bir katı yer, bir bucak.

Kutsal bir ilham ile nasılsa gönlü doldu,
Kayıptan gelen bir ses, ona bir çare buldu.”[16]

Bu iki efsane, birbirlerini tamamlıyorlardı. Bu sırada dünya, büyük bir okyanusla kaplı idi. Öyle anlaşıyor ki bu okyanusun üzeri de, ruhlar âlemi ile doluydu. Tıpkı tasavvuftaki “Vücûd-u mutlak” gibi. Altay efsanesindeki bu hali, bir Bektaşî şairi şu nefesinde, ne kadar güzel anlatmıştır:

“Ârif sundu, aldı Cihânı biçti,

*“Cebrail çok vakit deryada uçtu,
“Hak bir avuç toprak deryaya saçtı,
“Derya süzölüp de, yer olmadı mı?”[17]*

Bu Bektaşî nefeslerinin çoğu, konularını peygamberlerin tarihlerinden almışlardır. Bununla beraber, İslâmiyetle uyuşmayan pek çok Bektaşî şiirlerine de, rastlamıyor değiliz. Tasavvuf edebiyatında “Vahdet”, bir okyanusa benzetilmişti. Seyyit Nesimi ise, bu vahdet okyanusuna, “Mûhit” adını veriyordu. Zaten muhit de tasavvuf da, okyanus anlamına geliyordu. Seyyit Nesimi’ye göre önceleri bu okyanus çok durgun ve sakin idi. Fakat yaratılış, yani “tecelli” sırasında okyanus coşmuş, kendi deyimi ile, “cûşâ ve hurûşa” gelmişti.[18] Varlık aleminin meydana gelişi de, yine bu coşkunluk ve dalgalanma sırasında oluyordu. Bu konu üzerinde çok durmadan biz Mezopotamya da var olan yaratılış efsanelerine bakacağız.

Mezopotamya Yaratılış Efsaneleri

Mezopotamya kültürel birikimi ve tek tanrılı dinlerin kutsal kitaplarında atıflarda bulunduğu efsaneleri ile dikkat çeker. Yaratılış efsanesi ve Tufan hakkında yazılan tabletler ile kutsal kitaplarda bulunanların neredeyse aynı olması Mezopotamya’yı daha dikkat çekici hale getirmiştir. Sümer-Asur-Babil gibi bölgenin şekillenmesinde önemli katkıları olan toplumların arkalarında bıraktıkları tabletlerin aslında bütün bir gezegende dolaşan efsaneler ile aynı olması merak olgusunu pekiştiren bir başka meseledir. “Mezopotamya da bulunan tabletler, kitaplar ve yazıtlar bize tarihin efsanelerin muhkem kaleleri olduğu gerçeğini hatırlatır”. [19]

Tabletlerdeki efsanelerin örneklerine Homeros, şövalye hikayeleri ve Arap masalları gibi kaynaklarda rastlamaktayız. 1876’dan bu yana Babil-Asur yaratılış destanlarının birçok versiyonu ortaya çıktı ve yayınlandı. Bu destanlardan en uzun olan “Enuma Eliş (Yükseklerdeyken) bunlardan biri olmakla beraber üzerinde duracağımız efsanedir. Bu metinden anladığımız kadarı ile yaratılış süreci her şeyin birbiri ile

bağlantılı bir şekilde kendi içinde bir hiyerarşisinin olmasıdır.[20] Metne bakmak gerekirse;

‘Anu gökyüzünü döylediğinde, Ve Ea yeryüzünü kurduğunda, Anu gökyüzünü yarattığında, gökyüzü yeryüzünü yarattığında, yeryüzü ırmakları yarattığında, ırmaklar nehirleri yarattığında...’[21]

Aynı efsanenin bir başka versiyonu ise şöyledir;

“Kutsal yerdeki Tanrıların evi, kutsal ev henüz yapılmamıştı; Kutsal hiçbir bitki yeşerememiş, hiçbir ağaç yaratılmamıştı, ...Bütün topraklar denizdi, Anu gökleri yarattığı zaman, Ve Nudimmud kendi konutu Apsu’yu inşa ettiği zaman, Ea bir tutam balçık koplardı, yerden Apsu’da, Kulla’yı yarattı tapınakların onarımı için, İnsan soyunu yarattı, tanrıların hizmetini görmesi için”[22]

Tatlı su sembolü olan Apsu ile tuzlu su sembolü olan Tiamat adlı bir devden gökler ve yer oluşur ve sonra gök tanrısı Anu, hava tanrısı En-lil ve deniz tanrısı Ea türer. En-ki’nin yarattığı bu üç tanrının da, günü, ayı ve yıldızları yarattıkları görülür.[23]

“Yükseklerde Gök henüz isimlendirilmemişken, Ve aşağıda, sağlam zemin (Dünya) çağırılmamışken”

‘Gök, yerden ayrıldıktan sonra, Yer, gökten ayrıldıktan sonra, İnsanın adı konduktan sonra, An, göğü alıp götürdükten sonra, Enlil, yeri alıp götürdükten sonra.”[24]

Sümer Yaratılış şiirlerinde ‘yaratmak’ olarak yorumlanan sözler yerine, çok açık bir biçimde, ‘ad vermek-adlandırmak’tan bahsedilmektedir. Sonraki “yoktan var etme” olarak yorumu, açıkça farklı bir şey söyleyen bu ilk Sümer ilahilerine dayanmaktadır. Bu efsanelerin onlarca versiyonu, birbirine benzer içerikler ile tabletlerde yer almaktadır. Sümer, Babil, Asur medeniyetlerinin bu büyük birikimi diğer bölge medeniyetlerde çıkartılan tabletlerdeki anlatılarla ilginç bir şekilde örtüşmektedir.

İbrani Yaratılış Meselesi ve Tekvin

İbraniler'e ait geniş bilgi, onların kutsal kitabı olan Tevrat'ta bulunur. Tevrat Eski Ahit'i oluşturan ilk beş kitabın adıdır.[25] Bu başlık altında İbrani yaratılış mitlerini ele alırken, Tevrat'ın Tekvin bölümü başta olmak üzere Babil Talmudu'na değineceğiz. Tekvin'in isminden de anlaşılacağı üzere içeriği "başlangıç" dünyası ile ilgilidir. Tevrat Bab 1'de ilk yaratılış şu ayetlerle aktarılmaktadır:

"Başlangıçta Allah yerleri ve gökleri yarattı. Ve yer ıssız ve boştu ve enginin yüzü üzerinde karanlık vardı. Ve Allah'ın ruhu suların yüzü üzerinde hareket ediyordu. Ve Allah dedi: Işık olsun; ışık oldu. Ve Allah ışığın iyi olduğunu gördü. Allah ışığı karanlıktan ayırdı. Işığa gündüz karanlığa gece dedi. Ve böylece bir gün oldu. ...Ve Allah dedi: gök altındaki sular bir yere biriksin, ve kuru toprak görünsün ve böyle oldu. Ve Allah kuru toprağa yer dedi"(Yaratılış: 2, 1-31).[26]

"Allah, "Sular canlı yaratıklarla dolup taşsın, yeryüzünün üzerinde, gökte kuşlar uçuşsun" diye buyurdu. Allah büyük deniz hayvanlarını, sularda kaynaşan canlıları ve uçan çeşitli varlıkları yarattı. Allah, "Verimli olun, çoğalın, denizleri doldurun, yeryüzünde kuşlar çoğalsın" diye buyurdu... (Yaratılış, 1:20-22)[27]

Rab, "Yeryüzü çeşit çeşit canlı yaratık, evcil ve yabanıl hayvan, sürüngen hasıl olsun" diye buyurdu. Ve öyle oldu. Allah çeşit çeşit yabanıl hayvan, evcil hayvan, sürüngen yarattı. (Yaratılış, 1:24-25)[28]

Eserlerin üzerine onu (insanı) egemen kıldın, herşeyi ayaklarının altına serdin; davarları, sığırları, yabanıl hayvanları, gökteki kuşları, denizdeki balıkları, denizde kıpırdaşan bütün canlıları. Ey Egemenimiz Rab, ne yüce Adın var yeryüzünün tümünde! (Mezmurlar, 8:6-9)[29]

Rab Allah Adem'i topraktan yarattı ve... yaşam soluğu (Allah'ın Ruhundan üflemesi) üfledi. Böylece Adem yaşayan varlık oldu.

(Yaratılış, 2:7)[30]

Allah, “İnsanı... yaratalım” dedi, “Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun.”... (Allah) insanları erkek ve dişi olarak yarattı. (Yaratılış, 1:26-27)[31]

Buraya kadar olan 1. Bab’da geçen bölüm Yahudi kutsal kitabındaki kozmogonik varoluşun genel planını vermektedir. İnsanın yaratılışının kil ve topraktan olması neredeyse birçok mitolojide ortak noktadır. Tevrat’ın Adem’in yaratılışıyla ilgili anlatısı oldukça nettir.

Tevrat’ın incelediğimiz kısımlarında ve incelediğimiz diğer yaratılış mitlerinde “başlangıç” ifadesi bu kültürler arasında etkileşim olduğu ya da bu kutsal metinlerin kaynağının tek olduğu manasına gelmektedir. Kur’an’da bir takım benzer ifadelerin olması yaratıcının tekliği ve kaynağın tek olması kanısını kesinleştirmektedir. Buradaki yani kutsal kitapların değerlendirilmesi meselesi konumuzun dışında olduğu için başka bir kutsal metin olan Kur’an’ı incelemeye başlayacağız.

Kur’an-ı Kerim’de Yaratılış

Kur’an evrenin yaratılışı hakkında, inanca esas teşkil edecek temelleri vererek ayrıntılara girmez. Fakat ayetlerin tefsirlerinden yola çıkarak yazılan kaynaklar hadislerle de pekiştirilerek evrenin yaratılışı meselesine ayrıntılı bir anlatım sağlar. Kur’an’da geçen yaratılış ayetleri çeşitlidir. Bazı ayetler gerçekleşmiş bir yaratmadan bahseder, bazı ayetler ise devam eden bir yaratma sürecinden.

Kur’an’da göğün ve yerin yaratılması konusunda Allah’ın önce kendi kudret ve gücünü vurgulayan ayetler ile karşılaşırız. Bazı ayetlerden yola çıkarak konuya giriş yapmak gerekirse:

“Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları gereğince yarattık.”[32]

“Göklerin ve yerin yönetimi O’nundur. Çocuk edinmemiştir. Mülkünde ortağı yoktur. Her şeyi yaratmış, düzen vermiş, ölçüye göre düzenlemiştir”.[33]

“Kafirler görmezler mi ki gökler ve yer birbirine bitişik idiler, onları biz ayırdık ve canlı herşeyi sudan yarattık. Hala iman etmezler mi?”[34]

Bu ayette ilk yaratımda suya dikkat çekilir. Bütün kozmolojik anlatılar ile köken birliğine sahip olan bu ayet, bütün varlığın su ile hayat bulduğunu belirtir. Başka dikkate değer bir nokta ise “birbirine bitişik” olan göklerin ve yerin varlığıdır. Tek yapıdan ibaret olan evren birbirinden ayrılmak suretiyle yer ve gök oluşturulmuştur. “Birbirine bitişiklik Sümer kozmolojisiindeki işaretler ile dikkate değer bir benzerlik içindedir.”[35] Burada dikkat çekmemiz gereken bir noktada diğer mitlerde de “su” figürünün bulunmasıdır.

“Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü yaratmak mı? Ki Allah onu bina edip yükseltmiş ve ona şekil vermiştir. Gecesini karanlık yapmış, gündüzünü aydınlatmıştır. Bundan sonra da yeri düzenlemiştir. Suyunu ondan çıkarmış ve orada otlak yer meydana getirmiştir. Dağları da sapasağlam yerleştirmiştir. Bütün bunları sizin ve hayvanlarınızın geçimi için yapmıştır”[36]

Görüldüğü gibi Nâziât Suresi’nde varlıkların birbiri ardına yaratılışı bunların düzeni ve neden yaratıldıklarından bahsetmektedir. Kur’an-ı Kerim, insanın muhtelif yaratılış devrelerinden bahseder.

Burada ilk dikkati çeken husus, insanın yaratılışında, günümüzdeki üreme kanunlarına tâbi tutulmayışıdır. Yani Allah, yaratma hususunda ihtiyat sahibi olduğunu, kanunlarını dilediği şekilde değiştirebileceğini, varlıkları bağımsız ve kayıtsız yaratabileceğini göstermektedir. Bu farklı yaratılışlara bazen ayrı ayrı ayetlerde, bazen de aynı ayette dikkat çekilir. Nitekim «Müminun» suresinde:

“Andolsun biz insanı çamurdan (süzülmüş) bir hūlasadan yarattık. Sonra onu (Hz. Âdem’in nesli olan) insanı sarp ve metin bir karargahta (rahimde) bir nutfе (zigot) yaptık. Sonra o nutfeyi alaka (yapışan şey) hâline getirdik, derken o alakayı mudga (bir çiğnem et) yaptık, o bir çiğnem eti kemik(lere) çevirdik (ve) o kemiklere de et (kaslar) giydirdik. Sonra onu başka yaratılışla inşa ettik (can verdik,

konuşma verdik)..."[37]

Hız. Âdem'in yaratılış şekli, bir bakıma günümüzdeki insanın yaratılışına benzerlik gösterir. Midedeki besinlerden spermanın süzülerek çıkarılması gibi, çamur da süzülerek çamur özü (sülale) elde edilmiştir. Bir müddet bu hâlde kalan çamur özü, balçık şeklini (hamein mesnûn) almış ve daha sonra katı hâl (salsal) sokulmuştur. Bu devreden sonra kuruyan bu balçığa insan şekli verildiğini anlıyoruz.

"Hâlbuki O, sizi çeşitli merhaleler hâlinde yarattı"[38]

Bu ayetten de anlayacağımız üzere Allah insanı bir takım aşamalardan geçerek yarattı. Kur'an'da bahsi geçen ilk insan Adem'dir. Kur'an'a göre Adem ile diğer insanların yaratılış şeklinin aynı olmadığı kesindir. Gerek evren gerekse insan yaratılışında farklı kanunlar geçerlidir.

Çin Yaratılış Efsaneleri

Yaratılışın farklı varyantları bulunmaktadır. Bunların birine göre "başlangıçta iki okyanus-biri güneyde biri kuzeyde-merkezde bir kara parçası vardı. Güney okyanusunun efendisi Shu (dikkatsiz), kuzeydeki okyanusun efendisi Hu (aceleci) ve merkezdeki kara parçasının efendisi Hwuntun (kaos) idi. İki ayrı okyanus ve iki ayrı efendi kavramı burada Türk Mitolojisi ile Çin mitolojisini birbirinden ayırmaktadır. Çin mitolojisindeki yaratılış mitinin ayrı bir varyantı olan "Pan-Ku" ile İskandinav ve İzlanda mitolojilerinde yer alan "Ymir" mitlerinde anlatılan dünyanın bir veya iki devin parçalanmasından oluşması inancı ise Türk mitolojisine tamamen yabancıdır.

Genel Değerlendirme

Sümer mitolojisindeki başlangıçtaki sonsuz su kavramının Türk mitolojisindeki kavrama yakınlığı ise ilgi çekicidir. Bunun dışında Başkurtların (Türk Kavmi) ünlü destanı Ural Batur'ın ilk mısralarını oluşturan dünyanın yaratılışı ile ilgili bölümünde de yine başlangıçtaki sonsuz su kavramı görülmektedir. Buna göre gerek Altay, gerek Sümer, gerek

Başkurt ve diğer Türk mitolojilerindeki yaratılış efsanelerinde yer alan başlangıçtaki sonsuz su kavramı ortak bir motif olarak karşımıza çıkmakta ve diğer milletlerin mitolojisinden bu yönü ile ayrılmaktadır. Ayrıca Tekvin de bahsi geçen “başlangıçta” ifadesi de Türk efsanesinde geçen “evvelce” ifadesi ile benzeşmektedir.

Su motifi Tekvin’de sıkça kullanılmış özellikle Tekvin’de ve Türk efsanesinde tanrının başlangıçta “suyun üstünde” gezdiği ifadeleri benzeşmektedir. Daha değinmediğimiz birçok efsanede aynı ifadeler geçmektedir. Türk efsanelerinde yaratılış meselesinin çağdaşı olan veya olmayan diğer toplumlar ile aynı ifadelerle aktarılması Türk mitolojisinin bugün ki gördüğü ilginin daha da üzerinde bir ilgi görmesi gerektiğinin kanıtı olabilir.

Yine değindiğimiz Mezopotamya yaratılış efsanelerinde “başlangıçta” Anu’nun gökleri yaratmadığı zaman hiçbir şeyin olmaması ve bütün yeryüzünün “deniz olması” yine Türk mitolojisi ile Mezopotamya efsanelerinin benzerliğini göstermektedir.

Kur’an’da da su motifinin sıkça kullanılmış olması ile beraber Törüngey, Erlik ve Adem, Şeytan ilişkisi halk arasında sıkça karıştırılmaktadır. Kur’an ve Türk mitolojisinin ortak noktası olarak değinmek gerekir ki Erlik ile Şeytan iki tarafta da aynı karakter özelliklerine ve yazımlardan elde ettiğimiz veriler neticesinde öğrendiğimiz kadarı ile aynı kadere ve statüye sahipler lakin Kur’an’da mutlak güç Allah’tır. Ama Altay efsanemizde tanrı Ülgen’in müsaadesi ve izni ile Erlik’te bir takım hünerlere sahiptir.

Mitolojide yer alan uçsuz bucaksız efsaneler dizisini tek tek incelemeye vakit ve ömür yetmez. Lakin modern bilimin konu dışında tuttuğu bu efsaneleri incelediğimizde elde ettiğimiz veriler kültürlerin (kutsal metinleri ayrı tutmak gerekir) hemen hemen çoğunun ortak bir hikaye ye sahip olduğudur. Bu da bu efsanelerin dilden dile dolanarak tek bir efsanenin varyantları olup olmadığı sorusunu akıllara getirir. Tek bir efsanenin farklı hayat tarzlarınca, kültürünce ve günlük yaşam şekillerince farklı yorumlanması gayet normal olmakla birlikte

kesin gerçekliği ifade etmese de bir takım fikirler vermesi açısından son derece önemlidir.

Modern anlamda bu konudaki araştırmaların çok geç başlamış olması, eski Türk inancına dair birçok konuyu da şüphede bırakıyor. Örneğin 1800'lı yıllarda Altay Türkleri arasında yapılan dini araştırmalar bizi ne kadar eskiye götürebilir? 0 yüzyılda yaşayan Altaylılar arasında çok Tanrılı dini inanış, yüzyıllar öncesi için ne kadar geçerlidir? Bunu anlamak için, bölgeye giden misyonerlerden, evre oğrafyalar da kurulup yayılan dinlere kadar çok geniş kapsamlı bir araştırma yapmak gerekiyor. Bununla beraber Orhun yazıtları gibi eski Türk metinlerindeki ifadeler de geçmiş kültürel bağları korumak adına mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkler tarih yapmış, tarih yazmamış, hatta ciddi bir tarih bilincine sahip olmamış, ancak geleneğini, örf ve adetini yaşatarak geçmişle bağını kuvvetli biçimde sürdürmüştür. Kim bilir, belki de kadim topluluklarının birçoğunun yok olma sebebi de bu bağı koruyamamak olmuştur. Birçok yazılı metin bırakmış topluluklar bugün ancak birer hatıra olarak yaşıyor olması bize bu konunun önemi göstermektedir.

Halil Can AKGÜN,

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Tarih Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans ğrencisi.

İletişim: halilcanakgunn@gmail.com.

Kaynakça

- ♦ Yonar, Gönül, Yaratılış Mitolojileri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011.
- ♦ Çoruhlu, Yaşar, Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- ♦ Ögel, Bahaeddin, Türk Mitolojisi: Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1993.
- ♦ Bayat, Fuzuli, Türk Mitolojik Sistemi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.
- ♦ Saim Sakaoğlu, Ali Duymaz, İslamiyet ncesi Türk Destanları, Ötüken Yayınları, Ankara, 2014.

- ◆ Güngör, Harun, Türk Bodun Bilimi Araştırmaları, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2016.
- ◆ Bayat, Fuzuli, Kadim Türklerin Mitolojik Hikayeleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017.
- ◆ Heidel, Alexandre, Babil Yaratılış Destanı: Enuma Eliş,  ev. İsmet Birkan, Ayraç yayınları, Ankara, 2000.
- ◆ Uraz, Murat, Türk Mitolojisi, Mitologya Yayınları, İstanbul, 1992.
- ◆ Kramer, Samuel Noah, Sümer Mitolojisi,  ev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1999.
- ◆ Bilgin, şaban, Kutsal Kitaplardaki Mitolojik Unsurlar, AÜSBE Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- ◆ Tevrat: Başlangıç (Yaratılış), Sent Antuan Kilisesi, İstanbul, 2012.
- ◆ Demirel , Hamide, Türk Destanlarının Ana Unsurları, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015.
- ◆ Gömeç Saadetin, Türk Kültünün Ana Hatları, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.
- ◆ Erhat, Azra, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitapevi, Ankara, 1972.
- ◆ Eliade, Mircea, Mitlerin  zellikleri,  ev. Sema Rifat, Simavi Yay., İstanbul, 1993
- ◆ Atsız, Hüseyin Nihal, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2012.

Bağlantı kaynakaları

Yusufhan Güzelsoy, "Yaratılış Destanı Ve Kopmayan Ba ", Ötüken Dergi, (Kaynak derginin internet sitesi olan <http://otukendergi.com/yaratilis-destani-ve-kopmayan-bag/> adresinden alınmıştır).

Dipnotlar:

- [1] Gönül Yonar, Yaratılış Mitolojileri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011, s.123.
- [2] Yaşar Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.55.
- [3] Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi: Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar, Türk Tarih Kurumu Yayınları,

İstanbul, 1993, s.115.

[4] Fuzuli Bayat, Türk Mitolojik Sistemi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007, s.276.

[5] Yonar, a.g.e, s.126.

[6] Saim Sakaoğlu, Ali Duymaz, İslamiyet Öncesi Türk Destanları, Ötüken Yayınları, Ankara, 2014, s.175.

[7] Yonar, a.g.e, 182.

[8] Yonar, a.g.e, s.129.

[9] Sakaoğlu, Duymaz, a.g.e, s.177.

[10] Ögel, a.g.e, s.422

[11] Harun Güngör, Türk Bodun Bilimi Araştırmaları, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2016, s.39.

[12] Bayat, a.g.e, 284.

[13] Hüseyin Nihal Atsız, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2012, s.33.

[14] Hamide Demirel, Türk Destanlarının Ana Unsurları, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015, s.46.

[15] Demirel, a.g.e, s.47.

[16] Fuzuli Bayat, Kadim Türklerin Mitolojik Hikayeleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017, s.17.

[17] Yusufhan Güzelsoy, "Yaratılış Destanı Ve Kopmayan Bağ", Ötüken Dergi, (Kaynak derginin internet sitesi olan <http://otukendergi.com/yaratilis-destani-ve-kopmayan-bag/> adresinden alınmıştır).

[18]

<http://www.dilededebiyat.net/turk-edebiyati-tarihi/islamiyet-onc-esi-turk-edebiyati/sozlu-donem-turk-edebiyati/turk-mitolojisi/turklere-gore-yaratilis-ve-dunyanin-var-olusu> (29:04:2017)

[19] Yonar, a.g.e, s.48.

[20] Yonar, a.g.e, 51.

[21] Alexandre Heidel, Babil Yaratılış Destanı: Enuma Eliş, çev. İsmet Birkan, Ayraç yayınları, Ankara, 2000, s.91-92.

[22] Yonar, a.g.e, s.53.

[23] Murat Uraz, Türk Mitolojisi, Mitologya Yayınları, İstanbul, 1992, s.15-16.

[24] Samuel Noah Kramer, Sümer Mitolojisi, çev. Hamide

Koyukan, Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 1999, s.114-115.

[25] Şaban Bilgin, Kutsal Kitaplardaki Mitolojik Unsurlar, AÜSBE Yüksek Lisans Tezi, 2002, s.74.

[26] Tevrat: Başlangıç (Yaratılış), Sent Antuan Kilisesi, İstanbul, 2012, s.6 (Yaratılış: 1, 1-31).

[27] Tevrat: Başlangıç (Yaratılış), s.6 (Yaratılış, 1:20-22).

[28] Tevrat: Başlangıç (Yaratılış), s.6 (Yaratılış, 1:24-25).

[29] Tevrat: Başlangıç (Yaratılış), s.6 (Mezmurlar, 8:6-9).

[30] Tevrat: Başlangıç (Yaratılış), s.6 (Yaratılış, 2:7).

[31] Tevrat: Başlangıç (Yaratılış), s.6 (Yaratılış, 1:26-27).

[32] Kur'an-ı Kerim, Şura/29.

[33] Kur'an-ı Kerim, Kamer/49.

[34] Kur'an-ı Kerim, Enbiya/30.

[35] Yonar, a.g.e, s.165.

[36] Kur'an-ı Kerim, Nâziât/27-33.

[37] Kur'an-ı Kerim, Mü'minun/12-14.

[38] Kur'an-ı Kerim, Nuh/14. Mistika we fantastika